

הצעת פתרון- בחינת הבגרות בגיאוגרפיה

שאלון 573,57203

גאוגרפיה ופיתוח הסביבה

ארץ-ישראל והמזרח התיכון

2 יחידות לימוד

הצעת הפתרון נכתבה על-ידי נטלי עובד ושלומית שושן

מורות לגיאוגרפיה בבתי הספר של **קידום**

- התשובות המוצגות הן בגדר הצעה לפתרון בלבד
- ייתכנו תשובות נוספות.

פרק ראשון- ארץ ישראל

שאלה מספר 1- גבולות ארץ ישראל

א. 1. הגבול שעבר בירושלים אחרי מלחמת העצמאות היה גבול בין ישראל לירדן, אשר היה גבול זמני על פי הסכמי שביתת הנשק אחרי המלחמה. הגבול נקרא גם "הקו העירוני" וחילק את ירושלים לשני חלקים: מזרח ומערב.

2. קו הגבול בין ישראל לירדן אחרי מלחמת העצמאות היה שונה ממה שהוצע בתכנית החלוקה. בתכנית החלוקה הוצע כי ירושלים תהיה בעלת אופי בין-לאומי ואילו אחרי מלחמת העצמאות חולקו השטחים בירושלים בין ישראל לירדן על פי מצב הכוחות הצבאיים בתום המלחמה.

ב. בעקבות מלחמת ששת הימים, נכבש השטח המזרחי של ירושלים והעיר אוחדה לעיר אחת, כאשר הוחלט כי באתרים הקדושים יתקיים סטטוס קוו שיאפשר לכל הדתות להגיע לאתרים הקדושים להן.

בעקבות המלחמה נערכו שינויים חדשים בגבולות מדינת ישראל, ושטח ישראל גדל פי 3.5. ירושלים חוברת יחד מזרח ומערב, בתוך גבולות מדינת ישראל נכללו אחרי מלחמת ששת הימים גם יהודה ושומרון, רצועת עזה, רמת הגולן וחצי האי סיני.

שאלה מספר 2- עיצוב הנוף, מדרש תמונה

- א. בתמונות ניתן לראות שני חופים, שניהם חלק ממישור החוף בישראל.
- החוף בתמונה מס' 1 הוא חוף באזור השרון, מצוק כורכר הסמוך לים, המהווה חוף סחיפה. החוף בתמונה 2 הוא חוף באזור מישור חוף-הגליל וגם הוא מכורכר.
- ב. בחופים כאלה מתרחש תהליך הנקרא גידוד - גלי הים הפוגעים במצוקים הורסים את חלקם התחתון, ובמשך הזמן מתערער וקורס גם חלקם העליון. סלעי הכורכר בצפון הארץ קשים ונוצרים בהם מפרצים, מערות, צנירים, איים ולוחות כפי המתואר בתמונה השניה.
- ג. בתמונה מס' 1- הקושי נובע מכך שמדובר על רצועת חול צרה, ואין הפרדה בין הים למצוק ולכן אי אפשר לנצל את החוף. מכיוון שהאדם עוצר את הגעת החול אל החוף, אין אפשרות להשלמה של חול בחוף, ונוצר תהליך גידוד המסוכן לאדם ולטבע.
- דרך התמודדות האדם היא לנסות ליצור "בטן חול" לאורך קו החוף כדי להרחיב את רצועת החוף ולאפשר למצוק את התמיכה הרצויה. ונסיון להקים שובר גלים משוקע במקום שובר הגלים שעוצר את הגעת החול מהנילוס.

שאלה מספר 3- נצרת- על פי אטלס ישראל החדש

- א. נצרת שוכנת בגליל התחתון, ברכס הרי נצרת בגובה של 350 מ' מעל פני הים. מוקפת מסביבה בהרים גבוהים יותר של עד 500 מ'.
- ב. נצרת היא עיר מעורבת המונה כ-70000 תושבים. היא מהווה מרכז תעסוקתי ועירוני לכל הסביבה. צפיפות רבה בכפרים הערביים והתפתחות האוכלוסיה הצעירה מביאה לתהליך עיור לערים הערביות לבניה רוויה ביניהם נצרת.
- ג. העיר כוללת כנסיות רבות ועולי רגל רבים מגיעים אליה מדי שנה, בנצרת ביחס לסביבתה יש צפיפות, מצוקת דיור, מחסור בתעסוקה. כמות האוכלוסיה היא גבוהה ביחס לסביבה של כפרים וישובים קטנים יותר. מובילים אליה כבישים מרכזיים מערים אחרות כמו עפולה וחיפה.

שאלה מספר 4- מסחר

- א. גורמים לשינוי במספר הקניונים הם: עליה ברמת החיים ודרישות תרבות הצריכה המתפתחת מחד ומאיך היכולת להשתמש בשטח מסחרי רב הכולל חניה על פני שטח קרקע קטן.
- ב. 1. שני גורמים שהשפיעו על המעבר למרכזי קניות מחוץ לעיר הם: נוחות הנגישות והקלה בעומסי התנועה במרכז העיר, ושימוש בקרקע זולה יותר בשולי העיר.

2. חסרונות לתופעה זו: הרס כלכלי של עסקים קטנים בתוך העיר מכיוון שתושבי הישובים הכפריים מעדיפים את מרכזי המסחר מחוץ לעיר ולא את החנויות בעיר, חסרון נוסף הוא שחקלאים שרוצים לשנות ייעוד לקרקע מוכרים אותה למרכזי קניות וכך יש פחות שטחים פתוחים

שאלה מספר 5- רכבת קלה

א. מאפייני רכבת קלה שמסייעים ליעילותה בהסעת המונים:

- יכולה להעביר אלפי אנשים ממקום למקום
- לא עומדת בפקקי תנועה מכיוון שיש לה מסילה מיוחדת
- תורמת להפחתה בזיהום האוויר.

ב. השפעות של רכבת קלה על זיהום האוויר בעיר:

- פחות זיהום אוויר מיידי – הרכבת מופעלת בחשמל ולא בדלק.
- לטווח ארוך- מעבר נהגים רבים לרכבת הקלה במקום לנהיגה ברכב, יפחית את כמות הרכבים על הכביש

ג. הרכבת הקלה יכולה לסייע בפיתוח המסחר בכמה דרכים:

- נגישות לשטחי מסחר במרכז העיר ללא צורך בחיפוש חניה.
- מאפשרת מעבר מהיר ממקום למקום בעיר וחוסכת זמן הגעה .
- תוך כדי פיתוח תווי הרכבת הקלה, מפתחים גם את השטח מסביב לרכבת .

שאלה מספר 6- פיתוח בר קיימא

א. תכנית מתאר ארצית היא תכניות נושאויות/ייעודיות לתחום מסוים (לדוגמה- תחבורה, מבנים וכו'), או תכנית משולבת העוסקת במספר תחומים (דוג': תמ"א 35 לפיתוח ושימור) אשר מטרתה לקבוע הוראות בדבר תא שטח או תאי שטח ברמה המקומית או הארצית. התכנית מתארת המטרות והרציונאל העומד מאחוריהן וכן את מגוון הפעולות הנדרש לביצוע התכנית.

חשוב שתכנון ישובים חדשים יתאם לתכניות המתאר מכיוון שתכניות המתאר מתוכננות בראיה עתידית, לאפשר לתושבים מספיק שירותים, השארת מקום לריאות ירוקות, להתאים את הישוב לכמות האוכלוסיה העתידית, תוך התחשבות במרחב בו מוקם הישוב ללא פגיעה בסביבה.

ב. הקמת ישובים בנגב כוללת הקמת הישוב, איכלוסו והקמת תשתיות מתאימות למסחר ותעשייה. שתי בעיות בתחום איכות הסביבה בהקמת ישובים בנגב:

- פגיעה בשטחים הפתוחים

- זיהום האויר

- זיהום מי תהום

- פגיעה בבעלי החיים ובמארג הביולוגי בסביבה.

ג. התועלת בהקמת ישובים בנגב תהיה פיזור האוכלוסיה והקלת הצפיפות במרכז הארץ ובמטרופולינים. שמירה על טריטוריה, ניצול משאבי הטבע הטבעיים כמו שמש, אויר, ברזל, נחושת ועוד...

שאלה מספר 7- מתוך המאמר אנו משמרים מה שאנחנו אוהבים

א. שתי מטרות בשימור אתרים על פי המאמר:

- שימור מקומות בעלי חשיבות אתנוגרפית/הסטורית המאפיינים אורח חיים של התושבים בעבר לצורך חקר עתידי.
- שימור אתרים מונע איבוד נכסים חשובים לאור ההתפתחות המודרנית המהירה של העיר.
- המבנים ההסטוריים יוצרים קשר בין עבר להווה ומעצבים את האופי של המקום שעליו הלך ונבנה הנוף החדש של העיר.
- שימור אתרים מתוך הבנה שאתרים היסטוריים של יישוב אינם נחלתנו בהווה בלבד. הם היו נחלת הדורות הקודמים והם יישארו נחלת צאצאינו אם נדע לשמור עליהם ולטפחם. אין הם רכושנו שלנו בלבד, ועלינו לשמור עליהם בנאמנות למען הדורות הבאים.

ב. בעיות בנוגע לשימור אתרים ודרך פתרון :

עם השנים מתברר שלמרות הניסיון לקדם את תכנית המתאר הארצית לשימור אתרים ומבנים, הולכים מבנים ומקומות חשובים בעיר ונהרסים עקב הבנייה והפיתוח האינטנסיבי, בלי שהציבור יודע מראש על כוונות העירייה. אמנם היו גם מקרים של מעורבות הציבור להצלת מבנה היסטורי זה או אחר, אך ככלל דומה שלא קיימת שקיפות ראויה בנושא זה. הציבור אינו יודע בעוד מועד מהן התכניות המיועדות לאתרים הראויים לשימור מנקודת מבט היסטורית, ארכיטקטונית ותרבותית, ואילו פעולות תינקטנה למען שימורם.

ניתן לפתור בעיות אלו על ידי הקמת גוף שידווח לציבור, יהיה פתוח לדרישות הציבור ויוכל להוות גורם בורר במקרים שיש מחלוקת.

פרק שני- גאוגרפיה של המזרח התיכון

שאלה מספר 8- סחר חוץ

א. המשותף למוצרי הייצוא הוא שהמוצרים המתוארים הם מוצרים ברמת גימור נמוכה ובעלי רווח נמוך. אלו הם מוצרי צריכה בסיסיים שלא דורשים פיתוח רב.

מוצרי הייבוא הם מוצרים בעלי רמת גימור גבוהה הדורשים ידע רב יותר בפיתוח וטכנולוגיה הכנת המוצר.

ב. ההתאגדות הכלכלית אינה נמצאת בראש סדר העדיפויות במזרח התיכון, וכל מדינה מתבססת על המשאבים שלה לקיום בסיסי. גם אם המשאבים הטבעיים גדולים (נפט למשל) – אם לא יתאחדו מדינות המזרח התיכון יחד לא יוכלו להילחם בחברות העולמיות הגדולות ולייצר חזית כלכלית אחידה. במשאבים שאינם נפט, משתמשות המדינות כדי לתחזק את הכלכלה הירודה שלהן וצורך קיום בסיסי.

שאלה מספר 9- תחבורה

א. גורמים אפשריים להבדלים בין כמות שגדות התעופה:

- פיזור אוכלוסיה- במצרים מרוכזת האוכלוסיה לאורך הנילוס דבר המאפשר בניית כביש אחד או שניים מרכזיים, ואילו באיראן האוכלוסיה מפוזרת על פני המדינה כולה דבר המקשה על בניית הכבישים.

- אופי השטח- השטח באיראן הוא שטח הררי, שמקשה על בניית תשתית תחבורתית.

- פיתוח- לאיראן יכולת כלכלית טובה יותר מאשר למצרים, ולכן יכולה להשתמש בתעופה.

ב. לשדה התעופה של קהיר חשיבות רבה בשל היתרונות הרבים של העיר קהיר:

- קהיר נמצאת באזור הנילוס, ליד אתרי עתיקות המהווים מוקד משיכה לתיירים מהעולם כולו.

- מצרים בעלת יחסים בינלאומיים טובים וקשרים פוליטיים ענפים ולכן שדה התעופה שלה מזמין אליו אנשי פוליטיקה ועסקים רבים.

- מצריים היא גשר בין יבשות ולכן עוברים דרכה תיירים ואנשי עסקים רבים.

שאלה מספר 10- זיהום אויר

- א. 1. ניתן למיין את המדינות המוצגות בטבלה לשתי הקבוצות הבאות:
- קבוצה אחת- מדינות בהן אחוז הפחמן הדו חמצני הנפלט לאויר גבוה יותר : ערב הסעודית וכווית.
- קבוצה שניה- מדינות בהן אחוז הפחמן הדו חמצני הנפלט לאויר נמוך יותר: מצרים וירדן.
- ההבדל כנראה נוצר בשל היכולת לספק נפט.
2. בערב הסעודית וכווית יש זיקוק נפט הפולט לאויר גם פחמן דו חמצני בכמות רבה יותר. כמו כן- אלו הן מדינות מפותחות יותר ולכן יש יותר מפעלים וזיהום מכלי רכב.
- במצרים/ירדן- יש פחות מיכון בחקלאות והתעשייה פחות מודרנית ולכן יש פחות זיהום.
- ב. שלושה קשיים בהפחתת זיהום האויר:
- ריבוי טבעי גבוה, ולכן יותר זיהום .
 - עיור יתר, ערים צפופות
 - בערות וחוסר בחינוך מתאים. כמו כן- תושבי המזרח התיכון חושבים שעיסוק באיכות הסביבה הוא "צרות של עשירים".
 - מקורות אנרגיה חלופיים יהיו יקרים יותר

שאלה מספר 11- תעלת סואץ

- א. חשיבותה הבינ"ל של תעלת סואץ: תעלת סואץ מאפשרת לספינות מעבר נוח בין הים התיכון (מדינות אירופה) לאוקיינוס ההודי ובכך אינן צריכות להקיף את אפריקה והאוקיינוס האטלנטי. הדבר מוזיל משמעותית את השיט ומקצר את הנסיעה.
- שני גורמים שהביאו לירידה בשימוש בתעלה: התפתחות טכנולוגית מאפשרת היום הובלה בטיסה של אנשים וחלק מהסחורות. בנוסף- סכסוכים בסביבת התעלה הופכים אותה לאזור לא יציב שספינות נפט מעדיפות לא לעבור בו.
- ב. השפעות התעלה על כלכלת מצרים:
- מצרים הרויחה כסף מהעוברים בתעלה, כמו כן- בעקבות בניית התעלה התאפשר פיתוח אזורי והתיישבות באזור שולי התעלה.

שאלה מספר 12- מאמר- השפעת משטרים פוליטיים כלכליים על התפתחות העיר

א. בתקופה המוסלמית: בנוף העירוני נוכל לראות את- מסלול המצעדים הפתוח, מסגד אל-אזהר (970 לספירה), שווקים למזון וסחורה כמו חאן אל חלילי. תחת השושלת האיובית הוקמו המצודה והחומות החדשות.

בתקופה האימפריאליסטית נוכל לראות השפעות צרפתיות (בית האופרה למשל) לצד השפעות בריטיות.

נבנו אזורי מגורים בסגנון אירופאי. הוקמו שכונות חדשות כמו הליופוליס שנבנתה בדגם בנייה אירופאי. התוכניות כללו עיצוב מחדש של מערכות המכס והדואר, יצירת תעשיית סוכר, בניית ארמונות, בהם ארמון אבדין אשר החליף את מצודת קהיר כמקום מושבו של השלטון; הגדלת מקורות הבידור של התושבים ובניית בית אופרה ותיאטרון.

קהיר בתקופה הסוציאליסטית: הרס סמלי האימפריאליזם (קולנוע, מועדונים, מלונות), כלכלת מצרים עברה שינוי: הפכה לכלכלה המשרתת את האזרח המצרי.

קהיר בתקופת המעבר לקראת הקפיטליזם 1981- השתלבות בכלכלה העולמית: הסימן המובהק ביותר לשינוי הוא חדירת מותגים מערבים לעיר, דוגמאות מתחום המזון: "קנטאקי פרייד צ'יקן", "פיצה האט", "מקדונלדס", "טאקו בל" ועוד. כמו כן ישנה בניה של קניונים מודרניים. מקומות בהם הפתיחה למערב בולטת במיוחד ברחבי קהיר: רחוב הליגה הערבית בשכונת מוהנדסין, ברחוב זה יש חנויות מערביות ומסעדות פאר המיועדות לאוכלוסייה העשירה. בניין משרד החוץ החדש, בניין רב קומות מודרני ואלגנטי.

ב. מחברת המאמר טוענת המחברת טוענת שאפשר לראות את השפעת סוג המשטר בדרך התנהלות העיר, אופיה וכלכלתה. הנוף העירוני מעוצב על פי הקבוצות החיות בו, בעיקר על ידי קבוצת השלטון. אופי המשטר הפוליטי מכתוב את פיתוח העיר, ואזורים של משטרים קודמים יפותחו או לא יפותחו בהתאם ליחס השלטון לשלטון הקודם.

דוגמה טובה לכך תהיה היחס למתחם המצודה בקהיר שהוקמה בתקופה האסלאמית. ב-1828 נבנה על המצודה מסגד אשר נקרא על שם בונהו- מוחמד עלי. הוא היה שליט ממלוכי ורצה להביע עליונות על השלטון הקודם, האיובי. ב-1860 מעביר שליט בשם איסמעיל פאשה את הארמון מהמצודה לשכונה אחרת- האיסמאעיליה, ובכך מנתק את המצודה מכוחה הפוליטי.